

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgr Doroty Sokołowskiej na temat: *Innowacje pedagogiczne w klasach mundurowych wybranych szkół średnich województwa mazowieckiego* przygotowanej pod kierunkiem naukowym ks. dra hab. Adama Maja COr

Wprowadzenie

Przedstawiona do recenzji rozprawa Pani mgr Doroty Sokołowskiej pt.: *Innowacje pedagogiczne w klasach mundurowych wybranych szkół średnich województwa mazowieckiego* mieści się w nurcie klasycznych badań pedagogicznych mających na celu przedstawienie innowacji pedagogicznych w klasach mundurowych w szkołach średnich województwa mazowieckiego.

Klasy mundurowe przygotowują uczniów do pracy w różnych służbach mundurowych. Kształcenie w tych klasach dostarcza specjalistycznej wiedzy i umiejętności potrzebnych do skutecznego wykonywania obowiązków w tych zawodach. Uczniowie klas mundurowych uczą się radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych i podejmowania szybkich decyzji. To jest szczególnie ważne w zawodach związanych z bezpieczeństwem publicznym, gdzie umiejętność szybkiego i skutecznego reagowania jest kluczowa. Innowacje pedagogiczne w klasach mundurowych są ważne z wielu powodów, związanych zarówno z charakterem specyficznym tych klas, jak i ogólnymi celami edukacyjnymi. Klasa mundurowa zazwyczaj przygotowuje uczniów do specyficznych zawodów, takich jak praca w wojsku, policji, straży pożarnej czy służbie granicznej. Innowacje pedagogiczne pozwalają dostosować proces nauczania do wymagań tych zawodów, uwzględniając praktyczne umiejętności i wiedzę niezbędną dla przyszłej pracy zawodowej i kariery. Edukacja w klasach mundurowych nie ogranicza się jedynie do przekazywania wiedzy, ale również kształtuje postawy obywatelskie, takie jak patriotyzm, dyscyplina czy szacunek do hierarchii. Absolwenci klas mundurowych stawiani są w zmieniających się i wymagających sytuacjach, a nowoczesne metody pedagogiczne pomagają im lepiej radzić sobie w dynamicznym otoczeniu. Zatem bardzo ważne

jest przygotowanie uczniów do tych sytuacji. Mogą w tym pomóc innowacje pedagogiczne zwiększając skuteczność tego procesu kształcenia w klasach mundurowych.

Problematyka podjęta przez Autorkę w dysertacji jest istotna z wielu powodów. Innowacje prowadzone w klasach mundurowych przyczyniają się do skutecznego dostosowania procesu nauczania do specyfiki tych klas i potrzeb uczniów, którzy przygotowują się do pracy w służbach mundurowych. Ponadto pozwalają na elastyczne dostosowywanie programów nauczania do zmieniających się realiów zawodowych w służbach mundurowych. Dynamiczne środowisko wymaga nowoczesnych podejść, aby odpowiedzieć na aktualne wyzwania i zagadnienia. Symulacje i nowoczesne metody pedagogiczne mogą pomóc w przygotowaniu uczniów do skomplikowanych i ekstremalnych sytuacji, z którymi mogą się spotkać w służbach mundurowych. Wybór tematyki i obszaru badań należy uznać za słuszny, płodny poznawczo, a także istotny dla nauki i praktyki edukacyjnej.

Struktura pracy

Licząca 509 stron znormalizowanego tekstu dysertacja doktorska została podzielona przez Autorkę na osiem rozdziałów. Pierwszy z nich nosi tytuł: *Mundur i szkolnictwo w Polsce – rys symboliczno-historyczny* i składa się z dwóch podrozdziałów: *Pojęcie i znaczenie munduru wojskowego* (36 stron), *Historia szkół i klas mundurowych* (31 stron). Drugi rozdział pracy jest zatytułowany: *Specyfika organizacyjna klas mundurowych w szkołach średnich* i składa się z podrozdziału *Szkola średnia w polskim systemie oświaty*, *Kategorie klas mundurowych w szkołach średnich*, *Organy prowadzące szkół z klasami mundurowymi*, *Socjologiczny obraz klas mundurowych w Polsce i na Mazowszu* (58 stron). Z kolei na trzeci rozdział zatytułowany *Innowacyjność pedagogiczna w szkołach średnich* składają się: *Pojęcie innowacji*, *Historia innowacji pedagogicznych*, *Podstawy teoretyczne innowacyjności w szkolnictwie*, *Rodzaje innowacji pedagogicznych*, *Innowacje pedagogiczne w klasach mundurowych szkół średnich* (43 strony). Podstawy metodologii własnych badań empirycznych to rozdział zawierający: *Przedmiot i cel badań*, *Problemy i hipotezy badawcze*, *Zmienne i wskaźniki*, *Metody, techniki i narzędzia badawcze*, *Teren badań i badana grupa* oraz *Organizacja badań własnych* (34 strony). Kolejne trzy rozdziały zawierają wyniki i analizę badań dotyczących innowacji organizacyjnych (69 stron), innowacji dydaktycznych (31 stron) oraz innowacji wychowawczych w klasach mundurowych szkół średnich województwa mazowieckiego (32 strony). W rozdziale ósmym rozprawy została opisana *Efektywność innowacji pedagogicznych w klasach mundurowych szkół województwa mazowieckiego* zawierająca opinię i ocenę nauczycieli (24 strony) oraz uczniów (39 stron). Rozprawę kończy

rozdział *Podsumowanie wyników badań empirycznych (18 stron)*, *Zakończenie (4 strony)* oraz bardzo bogaty wykaz wykorzystanej literatury przedmiotu (183 pozycje zawarte w opracowaniach zwartych i czasopismach oraz netografii – 131 źródeł). W pracy zawarto spis tabel i ilustracji oraz aneks.

Całość struktury tworzy logiczny porządek treści i wypełnia problematykę określoną przez tytuł opracowania. Układ ten charakteryzuje się konsekwencją w eksponowaniu głównych zamierzeń Autorki.

Ocena poszczególnych części rozprawy

Wstęp wyraźnie uzasadnia potrzebę podjęcia tematyki, która wynika z dużego zainteresowania młodzieży uczeniem się w klasach mundurowych. Weszły one na trwałe do polskich szkół. Sama problematyka badań dotycząca działalności oddziałów mundurowych, a tym bardziej prowadzonych innowacji z udziałem uczniów z takich klas jak wojskowe, policyjne strażackie czy straży granicznej jest bardzo słabo zbadana. Dotychczasowe badania były prowadzone fragmentarycznie. Brakuje holistycznego ich ujęcia. Jak słusznie Doktorantka zauważa: „brakuje literatury łączącej treści innowacji pedagogicznych z treściami dotyczącymi klas mundurowych”. Jest to ważny powód dla którego powinny zostać podjęte badania. Doktorantka słusznie podkreśla zasadność badań ze względu na szybkie upowszechnianie klas mundurowych na co wpłynęła obecna sytuacja kryzysowa nie tylko w Europie (wojna na Ukrainie), ale również na świecie.

Rozprawa zawiera trzy rozdziały teoretyczne. W pierwszym rozdziale Autorka zaprezentowała rys historyczny szkolnictwa mundurowego w Polsce. Na początku przedstawiła pojęcie munduru i fazy jego kształtowania w wojsku polskim sięgające XI wieku. Szczegółowo opisała rolę mundurów ze względu na zadania jakie wykonują żołnierze. Interesujący jest opis historii klas mundurowych, który został opisany od I Rzeczypospolitej, aż po czasy współczesne. Opis szkół mundurowych w I i II Rzeczypospolitej pozwala lepiej zrozumieć czasy współczesne. Droga dochodzenia do obecnie istniejących Centralnych Wojskowych Pionów Klas Mundurowych, które początkowo były klasami eksperymentalnymi, oraz Oddziałów Przygotowania Wojskowego była długa i kręta. Obecnie popularność klas mundurowych jest duża. Istnieje wiele projektów ministerialnych, które pozwalają na uruchomienie nie tylko klas wojskowych, ale również innych oddziałów mundurowych. Ta część pracy jest napisana w sposób przemyślany z zachowaniem chronologii wydarzeń historycznych. Jest jednocześnie wprowadzeniem do wybranych innowacji związanych z noszeniem munduru przez uczniów w różnych sytuacjach.

Specyfika organizacyjna klas mundurowych w szkołach średnich to ważna część opracowania dla zrozumienia istoty funkcjonowania poszczególnych klas w których były prowadzone innowacje. Są to klasy do których przynależność uczniowską identyfikuje się na podstawie munduru. Klasy mundurowe prowadzone są głównie przez szkoły średnie, które kończą się maturą. Szczególna sytuacja geopolityczna, po agresji Rosji na Ukrainę, stała się sprzymierzeńcem kształcenia w klasach mundurowych. Ostatnie lata pokazują bardzo duże zainteresowanie nimi.

Opis klas wojskowych, policyjnych, strażackich i straży granicznej pozwala zrozumieć specyfikę nauczania w takich klasach, ale również przybliżyć innowacje w nich realizowane. Jaka jest skala powoływania klas mundurowych? Na to pytanie znajdujemy odpowiedź analizując tabelę pierwszą na stronie 126. Uzyskanie takich informacji było trudne o czym świadczy brak danych z dwóch województw Warmińsko-Mazurskiego i Mazowieckiego. To drugie było terenem prowadzonych badań. Pomimo, iż brakuje niektórych danych z poszczególnych kuratoriów oświaty, to i tak analizując dane zawarte w tabeli można mieć wyobrażenia o skali występowania takich klas. O danych zawartych w tabeli drugiej, o klasach mundurowych na terenie województwa mazowieckiego, Doktorantka uzyskała informacje w powiatowych wydziałach edukacji lub bezpośrednio w szkołach.

Rozdział trzeci wydaje się być kluczowym dla recenzowanej dysertacji. Autorka we wprowadzeniu do tego rozdziału pisze, iż klasy mundurowe od początku powstania działały jako innowacyjny projekt w szkołach. Na wstępie Autorka wyjaśnia pojęcie innowacji według wybranych pedagogów. Biorąc pod uwagę temat rozprawy należało dokonać szerszej analizy tego pojęcia uwzględniając chociażby wymienionych pedagogów na 13 stronie opracowania, którzy zajmowali się innowacjami pedagogicznymi. W dalszej części rozdziału został zaprezentowany historyczny rozwój innowacji zaczynając od Arystotelesa i Platona, a kończąc na czasach współczesnych. Ponadto Autorka dokonała opisu podstaw teoretycznych innowacyjności w szkolnictwie, przedstawiła aspekty prawne innowacji. Przedmiotem badań są innowacje organizacyjne, dydaktyczne i wychowawcze. Zostały one bardzo krótko opisane w podrozdziale *Rodzaje innowacji pedagogicznych*. Część teoretyczną opracowania kończy krótki podrozdział o innowacjach w klasach mundurowych.

Podsumowując ocenę części teoretycznej rozprawy warto podkreślić, że jest logiczną całością. Przedstawienie podbudowy teoretycznej nie do końca mnie jednak satysfakcjonuje. Pierwsze dwa rozdziały teoretyczne (zdecydowanie obszerne – około 125 stron) zawierają wiele wątków historycznych, które pozwalają czytelnikowi lepiej zrozumieć specyfikę klas

mundurowych, ale nie są zasadniczym tematem dającym podstawę do prowadzenia badań empirycznych. Z kolei ostania część teoretyczna (zdecydowanie najkrótsza) to przedstawienie zagadnienia innowacji będącego przedmiotem prowadzonych badań empirycznych. Tutaj również znaczącą część Autorka przeznaczyła na opis historii innowacji (strony 147-163). Z kolei na czterech stronach opisała rodzaje innowacji, które stanowiły przedmiot rozprawy. Należało poszczególne innowacje opisać przedstawiając szersze założenia teoretyczne. Umieszczenie w tabeli (od strony 195 do 197) wskaźników do zmiennych dopiero przybliżyło zakres prowadzonych badań. To jednak nie zmienia faktu, że zabrakło szczegółowego ich opisu w oparciu o literaturę przedmiotu. Jak to ma się do cytatów podanych przez Autorkę na stronie 185: „Z perspektywy faktów opisanych w teorii konstruujemy badanie faktów empirycznych (istniejących w rzeczywistości empirycznej”, „a badania służą do jej sprawdzenia(teorii – dopisane przez autora dysertacji) w rzeczywistości empirycznej”?

Szczegółowe uwagi:

- ✓ s. 170 jest Śliwierski, a powinno być Śliwerski,
- ✓ s. 175 Autorka przywołała nazwiska pedagogów zajmujących się rodzajami innowacji: Roman Schulz, Zbigniew Pietrasiński, Władysław Okoń, Marzenna Magda Stanisław Pałka (powinno być Palka), Bogusław Śliwierski (powinno być Śliwerski) podając jednak źródło tylko przy nazwisku Schulza. Pozostałych zabrakło.

Kolejną część monografii stanowią założenia metodologiczne do pracy. Zgodnie z jej tytułem, Doktorantka przedstawiła założenia metodologiczne i organizacyjne badań własnych. Ich celem poznawczym Autorka uczyniła rozpoznanie specyfiki innowacji pedagogicznych w działalności edukacyjnej w klasach mundurowych w mazowieckich szkołach średnich. Sformułowała również cel teoretyczny i praktyczny. Z celem poznawczym dobrze koresponduje problem główny i problemy szczegółowe. Do problemu głównego zostało sformułowanych cztery problemy szczegółowe, do których z kolei zostały postawione hipotezy robocze. W pracy sformułowano zmienne i wskaźniki zmiennych. Jako zmienne niezależne przyjęto szkoły średnie, rodzaj klasy mundurowej i status badanych. W prezentowanych wynikach badań Autorka odnosi się tylko do rodzaju klas mundurowych i statusu badanych. Nie ma większego znaczenia odniesienie się do rodzaju szkoły średniej. Nie jest on wykorzystany do dalszej analizy, a został jedynie opisany w rozdziale opisującym teren badań. W tym rozdziale została opisana również lokalizacja szkoły, organ prowadzący szkołę, wykształcenie nauczycieli, ich staż pracy czy zajmowane stanowisko. Doktorantka nie uczyniła

ich jednak zmiennymi niezależnymi. Mam nadzieję, że Doktorantka ustosunkuje się do tej uwagi.

W pracy zostały sformułowane cztery zmienne zależne: innowacje organizacyjne, innowacje dydaktyczne, innowacje wychowawcze oraz efektywność innowacji. Do nich zostały bardzo szczegółowo określone wskaźniki. W kolejnym podrozdziale Autorka opisała zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze. Jako metody zastosowano: analizę dokumentów, analityczno-syntetyczne, sondaż diagnostyczny i metody statystyczne. W pracy zastosowano technikę ankietowania, a narzędziem był kwestionariusz ankiety skierowany do nauczycieli i uczniów klas mundurowych. Zaproponowane metody pozwoliły zebrać obszerny i wartościowy materiał badawczy. Szczególnie przydatne okazały się metody statystyczne, które posłużyły nie tylko do opracowania wyników badań, ale także umożliwiły ilościowe ujęcie przyjętego porządku mającego odzwierciedlenie w licznych tabelach. Dopełnieniem tego rozdziału jest opis terenu badań i samej grupy badawczej. Badania przeprowadzono na terenie województwa mazowieckiego. W badanych wzięło udział 612 osób, w tym 133 to nauczyciele oraz 479 uczniów. Tak liczna grupa badawcza upoważnia do konstruowania uogólnionych wniosków na terenie województwa mazowieckiego, jak również może być inspiracją do kolejnych badań nad różnymi aspektami innowacji w klasach mundurowych i dokonującymi się w ich obrębie zmianami.

Na podkreślenie zasługuje ustalenie liczebności klas mundurowych i uczących się w tych klasach uczniów. Nie mogła Doktorantka sięgnąć do takich danych, które byłyby dostępne w literaturze czy danych statystycznych. Wiązało się to z pracochłonnym gromadzeniem poprzez liczne maile do wszystkich formacji mundurowych, jak również prowadzeniem rozmów telefonicznych.

Podsumowując ocenę części metodologicznej pracy doktorskiej należy podkreślić, iż prawidłowo zostały sformułowane problemy i hipotezy badawcze. Bogactwo materiału do prowadzonych badań empirycznych można znaleźć w opisie zmiennych zależnych dotyczących innowacji pedagogicznych w klasach mundurowych.

Szczegółowe uwagi:

- ✓ s. 186 powołanie w tekście na Kazimierza Ajdukiewicza, a przypis W. W. Skarbek,
- ✓ s. 186 powołanie w tekście na Tadeusza Pilcha, a przypis H. Muszyński,
- ✓ s. 187 powołanie w tekście na Komorowską, a przypis W. Kubielski,
- ✓ s. 198 powołanie w tekście na Mieczysława Łobockiego i brak przypisu,

- ✓ powołując się na autorów różnych publikacji raz Doktorantka pisze imię i nazwisko, czasami samo nazwisko. Jest to część do uporządkowania, a uwaga odnosi się do całej dysertacji. Najlepiej byłoby powołać się pierwszy raz przywołując imię i nazwisko autorów, a następnie inicjał imienia i nazwisko,
- ✓ s. 198 – Autorka powołała się na podział metod według Tadeusza Pilcha. W pracy jest zastosowany inny. Czy to jest Autorski? Można przypuszczać, że Doktorantka posłużyła się różnymi podziałami metod, bowiem jako ich istotę powołała się A. Mróz-Jagiełło, A. Wolanin, J. Apanowicza, J. Stochaj, Ł. Roman, M. Łobociego, K. Rubachę, i wcześniej cytowanego T. Pilcha.

Rozdział V, VI, VII i VIII to sprawozdawcza część z przeprowadzonych wyników badań. Każdy z rozdziałów został dodatkowo podzielony na podrozdziały. Poszczególne rozdziały odpowiadają na szczegółowe pytania problemowe, przy czym każdy dotyczy innej innowacji, a rozdział ósmy odnosi się do efektywności innowacji pedagogicznych w klasach mundurowych w opinii nauczycieli i uczniów.

Opisując innowacje organizacyjne w klasach mundurowych Doktorantka skupiła się na rekrutacji do klas mundurowych, umundurowaniu, programach edukacyjnych, organizacji zajęć oraz innowacjach organizacjach pozamundurowych. W każdym z tych elementów były prowadzone analizy w szerokim zakresie. Na przykład opisując rekrutację w klasach mundurowych Autorka rozprawy badała motywację młodzieży do podjęcia nauki w klasach mundurowych, dodatkowe wymagania decydujące o przyjęciu (próby zręcznościowe). Innym badanym elementem była organizacja zajęć na którą składały się: podmioty ściśle współdziałające ze szkołą, osoby uczące dodatkowych przedmiotów lub zajęć, dodatkowe obiekty, które powstały w szkole w związku z wdrożonymi innowacjami, dodatkowe godziny w prowadzone w klasach mundurowych, zmiany wprowadzone w organizacji zajęć. Każdy z tych elementów był opisany wieloma zmiennymi. To pokazuje ogrom zebranych informacji o prowadzeniu zajęć w klasach mundurowych. Głównymi respondentami w tym obszarze byli nauczyciele. Uczniowska wiedza w tym zakresie jest znikoma.

Innowacje dydaktyczne w klasach mundurowych zostały opisane rodzajami innowacji pedagogicznych, metodyką dydaktyczną tych innowacji oraz systematem oceniania osiągnięć dydaktycznych. Ze względu na specyfikę innowacji dydaktycznych większość pytań została skierowana do nauczycieli. Nie mniej system oceniania osiągnięć szkolnych, będący niezwykle istotną kwestią również dla młodzieży, był oceniany zarówno przez uczniów jak i nauczycieli. Wyniki tej oceny są bardzo interesujące.

Kolejne ze zbadanych i opisanych przez Autorkę innowacji dotyczą sfery wychowawczej. Są one szczególnie ważne w klasach mundurowych, ponieważ pomagają w lepszym przygotowaniu uczniów do wyzwań związanych z pracą w służbach mundurowych, zarówno pod względem umiejętności technicznych, jak i społecznych. W takich klasach istotne jest nie tylko przekazywanie wiedzy z zakresu umiejętności wojskowych czy policyjnych, ale również kształtowanie postaw obywatelskich, patriotyzmu, dyscypliny i szacunku dla innych. W tym rozdziale pracy zostały przedstawione rodzaje innowacji wychowawczych, program opiekuńczo-profilaktyczny, wartości preferowane w procesie wychowawczym, metody, formy i środki wychowawcze. W powyższym zakresie analizowane były tylko opinie nauczycieli. Dwa ostatnie elementy składające się na innowacje wychowawcze tj. system oceniania zachowania uczniów i sposoby kształtowania postaw uczniowskich były przedmiotem opinii zarówno nauczycieli jak i uczniów.

Skuteczność innowacji pedagogicznych w klasach mundurowych może być oceniana zarówno pod kątem osiągnięć edukacyjnych, jak i przygotowania uczniów do późniejszej służby. Wprowadzanie zmian wymaga współpracy między nauczycielami, uczniami, rodzicami oraz instytucjami odpowiedzialnymi za edukację. W rozprawie Doktorantka przedstawiła opinię zarówno nauczycieli jak i uczniów na temat osiągnięć dydaktycznych uczniów, najważniejszych wartości dla uczniów, kształtowania postaw w procesie wychowawczym czy liczbę uczniów chcących podjąć kształcenie w uczelniach resortów mundurowych. Zdecydowanie praca zyskałaby na wartości gdyby Autorka porównała opinie nauczycieli i uczniów najpierw w zakresie efektywności dydaktycznej, następnie wychowawczej i organizacyjnej. Przedstawienie osobno opinii najpierw nauczycieli, a później uczniów jest zabiegiem, który może towarzyszyć pracom magisterskim, ale nie doktorskim. Porównanie wyników z przedstawieniem ich na wykresach dałoby pełniejszy obraz o efektach badawczych. Zabrakło również własnej interpretacji uzyskanych wyników badań. W pracy w jednej z tabel (Tabela 53) zostały przedstawione wartości urzeczywistniane przez nieliczną grupę klas mundurowych. Mam również pytanie o to w jaki sposób ustaliła Pani taką grupę?

Ta część rozprawy jest najbardziej obszerna i stanowi prezentację i analizę wyników badań empirycznych. Ilość badań, ich opis i analizy statystyczne są bardzo obszerne. Świadczą również o dobrej znajomości zaprezentowanej tematyki. Klasy mundurowe mają bardzo krótką historię bo zaledwie 25 letnią. Tak więc ich działalności należy się przyglądać ze szczególną uwagą.

Chciałam zwrócić uwagę na pewne niedociągnięcia w rozdziale opisującym część empiryczną pracy:

1. Jestem za tym aby opinie nauczycieli i uczniów, jeśli dotyczą tych samych spraw, opisywać łącznie. Autorka badała motywację do podjęcia nauki w klasach mundurowych (s. 220-228), innowacji wprowadzonych w systemie oceniania zachowania uczniów, charakterystykę czynników kształtujących postawy uczniów klas mundurowych (s. 351-373) i opisała wyniki w zasadzie nie konfrontując ze sobą tych opinii. Wyniki badań porównawczo można było zilustrować wykresami i je zinterpretować. Ta część pracy jest bardzo obszerna, a takie zabiegi pozwoliłyby na skrócenie opracowania, ale przede wszystkim Autorka powinna wykazać się umiejętnością ich analizy i interpretacji.
2. Opisując wyniki badań, na przykład motywacji młodzieży do podjęcia nauki w klasach mundurowych, wskazuje Pani po kolei w każdej klasie jaka była motywacja. Jest to patriotyzm i zamiłowanie do militariów. Można było to ująć w jednym zdaniu, a napisać co je różni. Dla Czytelnika byłoby to interesujące. Pozwoliłoby to również ograniczyć objętość pracy.
3. Niektóre wyniki badań podaje Pani w procentach i są one czytelne, a inne są zapisane w ułamku. Na przykład pisze Pani siedem dziesiątych (lepiej 70 %) – s. 222, dwie czwarte – (lepiej połowa czy 50%) s. 312, trzy piąte –s. 312.

Występują w pracy nieścisłości. Na przykład:

- ✓ s. 252 – w tekście jest 80%, a w rzeczywistości (tabela 21) jest 86,4 %; w tekście jest trzy piąte badanych w rzeczywistości 63,6 %
- ✓ s. 268 – w tekście jest blisko siedem dziesiątych, a w tabeli 73% (powinno być nie blisko, ale ponad)
- ✓ s. 272 – blisko połowa nauczycieli, a w rzeczywistości 46,2%,
- ✓ s. 390, 391 – jedna szóstą badanych,
- ✓ w tekście czasami procenty zapisane są jako 35 procent, a czasami 15%, na stronie 435 Autorka pisze: „Co do zasady samooceny uczniowskie przewyższają oceny nauczycielskie”. Nasuwa się pytanie o ile przewyższają? Wspólne wykresy dotyczące opinii nauczycieli i uczniów na ten sam temat dałyby odpowiedź na to pytanie. Tych jednak nie ma.

Proponowałabym aby w przypadku opublikowania wyników badań kwestie ich przedstawienia uporządkować. Ja przytoczyłam tylko kilka przykładów nieścisłości w przedstawieniu wyników badań, ale uwaga odnosi się do większości rozdziałów i podrozdziałów.

Podsumowanie i wnioski

Praca doktorska mgr Doroty Sokołowskiej pt. *Innowacje pedagogiczne w klasach mundurowych wybranych szkół średnich województwa mazowieckiego*, opracowana pod opieką naukową ks. dra hab. Adama Maja COr w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II jest przykładem dobrze rozpoznanych innowacji, które są wprowadzone w klasach mundurowych w szkołach średnich na drodze badań naukowych charakterystycznych dla badań ilościowych.

Na podkreślenie zasługuje bardzo trudny teren badań, ze względu na aktualną problematykę, która jeszcze nie jest dobrze opisana w literaturze przedmiotu. Stanowi wartościowo poznawczo wkład do teorii pedagogiki w zakresie działalności klas mundurowych. Odsłania również konieczność zmian w edukacji w takich klasach przy wsparciu organów prowadzących, a przede wszystkim współpracy określonych służb i instytucji ze szkołami. Należy podkreślić, iż tematyka pracy jest bardzo trudna (to również podkreśla Doktorantka) ze względu na ograniczoną literaturę oraz nowatorskie badanie.

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy stwierdzam, że **spełnia ona wymagania** stawiane rozprawom doktorskim w *Ustawie stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r.* (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.). Rozprawa dotyczy ważnej problematyki, szczególnie w okresie panujących kryzysów między innymi takich jak trwająca wojna na Ukrainie, zapewnienia bezpieczeństwa w naszym kraju. Zaprezentowane wyniki są wynikiem rzetelnie przeprowadzonych studiów i badań. Dostrzeżone przeze mnie usterki nie wpłynęły na prawidłowość całego toku badań i omówienia ich wyników. Wnoszę o dopuszczenie mgr Doroty Sokołowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony pracy doktorskiej.

Emilia Sobolewska